

УДК 37.013.42

Орест Гук, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Стаття присвячена профорієнтаційній роботі соціального педагога. У цьому контексті наголошується на взаємозв'язках професійної орієнтації з іншими компонентами соціально-педагогічної діяльності. Звертається увага на необхідність спільної діяльності і взаємодії соціальних педагогів, сім'ї та навчального закладу у сфері професійного самовизначення молоді.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, соціальний педагог, соціальна робота, соціально-педагогічна діяльність, взаємодія.

Літ. 10.

Орест Гук, кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ МОЛОДЕЖИ КАК СОСТАВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Статья посвящена профориентационной работе социального педагога. В этом контексте отмечается взаимосвязь профессиональной ориентации с другими компонентами социально-педагогической деятельности. Обращается внимание на необходимость совместной деятельности и взаимодействия социальных педагогов, семьи и учебного заведения в сфере профессионального самоопределения молодежи.

Ключевые слова: профориентационная работа, социальный педагог, социальная работа, социально-педагогическая деятельность, взаимодействие.

Orest Huk, Ph. D. (Pedagogic), Senior Lecturer of Social Pedagogic and Correctional Education Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

PROFESSIONAL ORIENTATION OF YOUTH AS A COMPONENT OF SOCIAL EDUCATOR'S ACTIVITY

The article is dedicated to proforientational activity of social educator. In this context noted on correlations of professional orientation with other components of social pedagogical activity. Its pays attention on necessity of common activity interaction of social educators, family and educational institution in area of professional self-determination of youth.

Keywords: proforientational activity, social educator, social work, social and pedagogical activity, interaction.

Постановка проблеми. Сучасний соціальний педагог в Україні повинен виконувати комплекс важливих взаємопов'язаних соціально-виховних завдань. Одним із них є професійна орієнтація молоді, на що спрямовується, в першу чергу, процеси соціальної адаптації та соціального виховання. Державний підхід до них відтворюють Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", Закон України "Про зайнятість населення", Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття), Національна програма "Діти України", Указ Президента України "Про заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді" тощо. У контексті професійної орієнтації суттєвим у них є те, що професійне самовизначення молоді розглядається як важливий компонент соціального виховання, всебічного розвитку молодого покоління. Воно пов'язується з вихованням в учнів

високого рівня інтелекту, патріотичних почуттів, моральності, фізичного, духовного, соціального здоров'я.

Аналіз досліджень та публікацій. Система профорієнтації в умовах ринку праці, виховання конкурентоздатної особистості обґрунтовані в роботах зарубіжних авторів (В. Адамс, С. Векслер, М. Вудкок, Н. Гісберс, А. Маслоу, К. Годжерс, Д. С'юпер, М. Сакуяма, Е. Фромм, С. Фукуяма, Л. Якокка).

Загальним проблемам готовності молоді людини до вибору професійної діяльності та здійснення самої діяльності присвячено соціологічні, філософські, психологічні та педагогічні дослідження С.Я. Батишева, В.І. Іващенко, Є.О. Климова, Г.С. Костюка, В.М. Мадзізова, Є.М. Павлютенкова, В.О. Полякова, В.В. Серікова, В.О. Сухомлинського.

Сучасні дослідження з проблеми профорієнтації молоді можна розглядати за такими напрямками:

методологія профорієнтації (Є. Климов), розробка системного підходу (В. Сахаров), умови здійснення системи профорієнтації як дидактичної структури забезпечення самооцінного інструментарію школярів (Б. Федоришина), теорія мотивації професійного вибору (Є. Павлютенков), культурологічні аспекти в процесі підготовки учнів до свідомого вибору професії (Г. Шевченко) та інші.

Мета статті: здійснити науковий аналіз системи професійної орієнтації молоді в контексті діяльності соціального педагога.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна діяльність складається із двох основних компонентів. Це:

- допомога людям, які зіткнулись із повсякденними проблемами, цілеспрямоване розв'язання цих проблем. Проблеми, які входять в компетенцію соціальних педагогів охоплюють: складності у взаєминах з іншими людьми; неможливість виконання різних соціальних ролей, наприклад, батьківської; неможливість адаптуватись до умов суспільства та ін.

- допомога людям, щоб ті допомогли собі самі. Важливий елемент ефективної практичної соціальної роботи – працювати з людьми, щоб допомогти їм досягнути власної мети [10, 7].

Думка про те, що соціальна робота – це просто сучасний варіант релігійної благодійності, не зовсім доречне твердження. Професор А.Й. Капська стверджує: “Насправді благодійність і соціальну роботу об'єднує лише спільна альтруїстична установка людини. За всіма іншими параметрами – цілями, методами і структурою, пов'язаними із спеціальною підготовкою працівників-виконавців, вони істотно різняться. Соціальна робота – це якісний ривок уперед” [4, 6]. Тому головне завдання соціальної роботи й полягає в тому, щоб повернути “клієнту” здатність діяти самостійно в певних соціальних умовах.

Дослідники виділяють від 7 до 20 функцій соціального педагога, головні з яких можна об'єднати в два класи: базисні та спеціальні. Базисні – це діагностична, прогностична, перетворююча, комунікативна, а спеціальні – правозахисна, психотерапевтична, рекламно-пропагандистська, соціально-медична, соціально-педагогічна, соціально-економічна [7].

Також багатоаспектним є поле діяльності соціального педагога в молодіжному середовищі. Науковці визначають такі основні напрямки роботи соціального педагога з молоддю:

- профорієнтаційна робота з молоддю;
- профілактична робота серед молоді (профілактика ВІЛ-інфекції, СНІДу, вживання наркотиків та психоактивних речовин);

- працевлаштування молоді;
- організація діяльності трудових об'єднань молоді України;
- робота з призовною молоддю, військовозобов'язаними;
- соціально-педагогічна робота з волонтерами;
- соціально-педагогічна робота з молодими сім'ями;
- соціальна робота з молодими жінками;
- підготовка молоді до сімейного життя;
- змістовне дозвілля молоді та ін.

Проблема працевлаштування комплексна й глобальна. Саме безробіття призводить до зростання криміналізації, кількості скоєних молоддю злочинів, люмпенізації населення, втрати молоддю особою адаптаційних можливостей до життя, що викликає соціальну апатію, психологічну і політичну інертність молоді, спричиняє суїцид. Згідно з дослідженнями американських соціологів, підвищення лише на 1% рівня безробіття призводить до зростання числа самогубств на 4%, вбивств – на 5,75%, до збільшення числа пацієнтів психіатричних клінік на 4%. Виїзд працездатного населення за межі країни – ще один із негативних наслідків безробіття, що призводить до інтелектуального зубожіння нації [2].

На початку 90-х років минулого проблема профорієнтації молоді стала ігноруватися більшістю державних чиновників від освіти. У зв'язку з переходом на ринкову економіку держава відмовилася від планування і гарантій у сфері освіти і працевлаштування своїх громадян, з'явилося безробіття, була створена державна служба зайнятості. Увага уряду зосередилася на сприянні працевлаштуванню. Виникла гостра потреба в професійному перенавчанні, профорієнтації і психологічній підтримці дорослих людей, які втратили роботу і не могли знайти собі нове робоче місце по наявній спеціальності.

До речі, терміну “професійна орієнтація” у буквальному розумінні слова на заході не існує, а є термін “розвиток кар'єри”. Career Development є великою сферою діяльності, що включає добре підготовлених і організованих фахівців, що мають у своєму розпорядженні потужні інформаційні і методичні ресурси. Досить сказати, що курс Career Development, включений в американську систему освіти, проводиться у віці від 5 до 14 років, спрямований на самопізнання, знайомство з професіями і можливостями освіти, планування кар'єри. Кожен коледж і університет має у своїй структурі цілий відділ або центр Career Development [9].

Враховуючи позитивний досвід країн світової

спільноти щодо використання професійної орієнтації як ефективного засобу протистояння безробіттю та рекомендації Міжнародної організації праці, Міністерство праці України в 1994 році прийняло рішення про створення Концепції державної системи професійної орієнтації населення і була схвалена Кабінетом Міністрів України. Згодом, у 2008 р. Кабмін України затверджує нову редакцію згаданої Концепції, а в 2009 р. створюється міжвідомча Рада з питань профорієнтації населення та доручається відповідним міністерствам і установам, у межах своєї компетенції, вжити необхідних заходів щодо практичної реалізації завдань, які на них поклалися [1, 20].

В Україні на сучасному етапі дуже повільно створюються соціально-психологічні служби в школах, а там, де вони існують, профорієнтаційній роботі приділяється недостатня увага. Результативність профорієнтаційної роботи знижується також через відсутність повної і своєчасної інформації про структурні та професійно-кваліфікаційні кадрові зміни в галузях народного господарства [6, 5].

Професійна орієнтація учнівської молоді, з точки зору соціально-педагогічної діяльності, розглядається як науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, медичних заходів, спрямованих на надання допомоги молоді у професійному самовизначенні з урахуванням потреб країни в кадрах, інтересів, здібностей і фізичних можливостей особистості [8, 96].

Робота соціального педагога з профільної орієнтації учнів повинна йти трьома різними напрямками:

- *проведення професійних консультацій* (науково організоване інформування про професії, призначене головним чином для юнаків і дівчат, які закінчують загальноосвітню школу, з метою практичної допомоги у виборі професії з урахуванням інтересів і схильностей, сформованих здібностей, а також потреб суспільства, народного господарства);

- *придбання додаткових знань, умінь і навичок*, необхідних для певної, обраної учнями, професії;

- *здійснення психодіагностики* (область досліджень, пов'язаних з кількісною оцінкою і точним якісним аналізом психологічних властивостей і станів людини за допомогою науково перевірених методів, що дають достовірну інформацію про людину).

Завдання соціального педагога полягає в тому, щоб допомогти учням дізнатися про свої

особливості, які і забезпечать вибір професії учнем, а саме вивчити:

1) психічні прояви властивостей нервової системи;

2) схильності, інтереси, пов'язані з вибором професії;

3) риси характеру, які проявляються в діяльності, у ставленні до інших людей, себе;

4) типові для особистості емоційні стани, а також рівень розвитку вольових якостей;

5) сформованість інтелектуальних здібностей;

6) комунікативні якості особистості, що виявляються в процесі спілкування та взаємодії з людьми [5, 53].

Зважаючи на такий широкий спектр основних завдань профорієнтаційної роботи у різних соціально-вікових групах на різних етапах процесу професійного становлення особистості та різноплановість методологічних підходів до визначення її цілей і змісту, узагальнена структура організації системи професійної орієнтації складається з декількох взаємопов'язаних етапів: професійної інформації (профпросвіти), професійної консультації, професійного добору та відбору, професійної адаптації. Розглядаючи таку узагальнену структуру профорієнтаційної системи, необхідно розуміти, що різні визначення профорієнтації, різне концептуальне трактування її цілей і змісту неминуче відбиваються на її структурі а звідси й на її формах і методах [3, 18].

Тобто, не менш важливе значення належить і формам реалізації завдань професійного самовизначення молоді. Серед них можна виділити:

1. Створення клубу для старшокласників "Професіонал", одним з напрямків діяльності якого може бути здійснення системи досліджень, пов'язаних з:

- вивченням якості заповнення робочих місць району;

- вивченням запитів та інтересів молоді, а також інтересів та можливостей соціально незахищених підлітків;

- вивчення й збір інформації, спрямованої на виявлення перспектив розвитку тієї або іншої професійної сфери.

2. Профінформація на уроках. Усі дисципліни шкільного компоненту дають значні можливості для знайомства учнів із світом професій, суспільним поділом праці, характером виробництва і виробничих відносин.

3. Екскурсії на виробництво і в професійні навчальні заклади. Це форма профорієнтаційної роботи, яка вимагає від педагога значної попередньої підготовчої роботи, інформаційного та

методичного забезпечення, яке може надати регіональне відділення державної служби зайнятості.

4. Зустрічі з представниками різних професій, з учнями і студентами професійних навчальних закладів. У багатьох школах такі зустрічі проводяться у формі годин класного керівника або загальношкільних вечорів-зустрічей з випускниками школи.

5. Профінформація у виховній роботі соціального педагога: обговорення найбільш актуальних на певному етапі і в перспективі професій у районі, огляд питань, пов'язаних із вимогами цих та інших професій до людини.

6. Профінформаційні конференції для старшокласників та їх батьків з окремих аспектів профорієнтації з участю спеціалістів окремих галузей: медичних працівників, психологів-консультантів, представників виробництва, працівників регіональних відділень державної служби зайнятості тощо.

7. Використання шкільної стінної преси та інших засобів інформації, які є у школі.

8. Виставки, на яких експонуються вироби учнів школи на уроках і вдома, результати їх праці на шкільній навчально-дослідній ділянці тощо.

9. Лекції з використанням необхідної наочності (слайди, плакати, діаграми та ін.), конкурси, вистави, окремі сцени профорієнтаційного змісту (життя людей праці, спеціфічні трудові операції з окремих професій тощо).

10. Тижні професійної інформації, тематичні вечори (літературні, математичні, біологічні та ін.)

Цікавим є використання соціальним педагогом у сфері профорієнтаційної діяльності ігор. Гра стимулює активну діяльність, розвиває комунікативні здібності та вибудовує логіку мислення учня. Зокрема, можна використовувати такі ігри, які допоможуть самовизначитись із професією молодій людині:

“Зобрази професію”

Педагог заздалегідь робить заготовки (аркуші паперу, на яких написані назви професій). Учні по черзі витягають заготовки і за допомогою жестів і міміки показують характерні ознаки (особливості) професії, написаної на аркуші паперу. Старшим школярам можна порекомендувати зобразити геолога, археолога, адвоката, еколога і т. ін.

“Словник професійних термінів”

Педагог диктує учням слова зі списку профорієнтаційних термінів. Учні (усно або письмово) пояснюють значення цих слів-термінів. Наприклад, професія, вибір професії, професійна непридатність, покликання, умови праці тощо.

“Хто більше?”

Школярам пропонують назвати професії працівників залізничного транспорту, сфери обслуговування, хімічної промисловості і т. ін.

“Прислів'я про працю”

Учні згадують і вимовляють прислів'я та приказки, пов'язані з трудовою діяльністю людини, про її працьовитість, ставлення до праці.

“Відгадай професію”

Дітям пропонують придумати будь-яку професію і описати її, але так, щоб у ній не було нічого, що підказувало б іншим, що це за професія. Однак учень повинен розповісти про умови роботи, про результати праці.

“Постав запитання”

Учень загадує хоч якусь професію. Але нічого не розповідає, а пропонує іншим учням ставити уточнювальні питання, але щоб можна було дати відповідь “так” або “ні”.

“Людина й професія”

Педагог називає професію, для якої школярі повинні “підібрати” учня з числа присутніх, що найбільше, на їхню думку, відповідає за своїми індивідуальними особливостями даній професії. Запропонована педагогом професія повинна бути добре відома учням, у разі недостатніх уявлень про професію педагогу необхідно охарактеризувати її особливості. Гру можна ускладнити, запропонувавши школярам “підібрати” професію кожному учню. Для цього доцільно учнів розділити на групи.

“Хода професіонала”

Усі учні стають у коло, залишаючи більше місця в центрі, їм пропонують картки, на яких написані різні професії. Необхідно по черзі пройти по колу, ходою показати професійну приналежність. Питання до обговорення. Що може виражати хода людини? Її професію? Її емоції? Як ми реагуємо на різні стилі ходи? Що відчують люди, за якими спостерігають і яких оцінюють?

“Самооцінка і професія”

З числа школярів вибирають учня, який повинен описати свої індивідуальні особливості, оцінити їх і підібрати відповідну професію. Під час вибору професії треба враховувати індивідуальні схильності й інтереси. Решта учнів і сам учитель окремо від учня також дають йому оцінку і підбирають відповідну професію. На загальному обговоренні роблять порівняльний аналіз самооцінки учня, оцінки вчителя та інших учнів. Обговорюють моменти невідповідності самооцінки учня, педагога та інших школярів.

“Світ професій”

Педагог у вступному слові розповідає учням

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

про види професій та їх класифікацію. Далі школярі об'єднуються в групи по 2 – 3 людини і заповнюють таблицю:

навчальні заклади, підприємства-роботодавців. Адже від того, яку професію обере юнак чи дівчина, залежить їхнє майбутнє. Тому на

Типи і підтипи професій	Назвіть професії даного типу	Перерахуйте вимоги, висунуті професією до людини

“Домовся з батьками”

Трьом учням пропонують розіграти сценку. Один з них грає роль дитини, який намагається пояснити батькам, чому він хоче вибрати саме цю професію, другий грає роль матері, третій – роль батька. Школярі повинні розіграти наступний сюжет: сімейну вечерю, син або дочка пояснює батькам про своє рішення вибрати ту або іншу професію. Текст ролі заздалегідь не готують, кожен учень грає самого себе. Кількість ролей можна розширити.

Висновки. Отже, на нашу думку, виходом із ситуації, що склалася з профорієнтаційною роботою, може бути створення у кожному районі на базі одного із середніх загальноосвітніх навчальних закладів (школи, гімназії, ліцею тощо) міжшкільного центру професійної орієнтації. Спираючись на інформацію, зібрану шкільними психологами та соціальними педагогами, класними керівниками, вчителями-предметниками тощо, такі центри, зокрема, могли б надавати молодим людям, які закінчують школу рекомендації як з приводу обрання профілю навчання у старшій школі, так і поради щодо вибору майбутньої професії.

Ефективними формами проведення профорієнтаційної роботи серед учнівської молоді на нашу думку були б такі:

1. Створення профконсультаційних центрів;
2. Участь у конкурсах професійного спрямування;
3. Проведення “Днів відкритих дверей”, де всі бажаючі можуть безпосередньо ознайомлюватися з умовами навчання у конкретному закладі;
4. Проведення щорічних “відкритих захистів творчих кваліфікаційних робіт студентів, учнів ПТНЗ” за масовими професіями, куди запрошуються усі бажаючі;
5. Організація “Ярмарку – продажу виробів, виготовлених учнівською молоддю”;
6. Організація профконсультаційних виставок: “Освіта. Робота. Бізнес”, “Освіта і кар’єра”.

Проведення таких заходів допоможе юнакам і дівчатам отримати різнобічні консультації, пройти тести з профорієнтації, більше довідатися про

допомогу їм мають прийти фахівці – соціальні педагоги, психологи, консультанти.

1. Авдєєв Л.Г. *Професійна орієнтація: народження, становлення, розвиток* / Л.Г. Авдєєв // *Ринок праці та зайнятість населення*. – 2010. – № 2. – С. 16 – 20.

2. Архипова С.П. *Соціальна педагогіка: [Навчально-методичний посібник]* / С.П. Архипова, Г.Я. Майборода. – Черкаси-Ужгород, 2002. – 154 с.

3. Гладкова В.М. *Профорієнтація: [Навчальний посібник]* / В.М. Гладкова. – Львів: Новий Світ-2000, 2011. – 160 с.

4. Капська А.Й. *Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю* / А.Й. Капська. – К.: УДЦССМ, 2001. – 220 с.

5. *Корекційна робота соціального педагога. Ігри та вправи* / уклад. Л.В. Туріцева. – Х.: Вид. група “Основа”, 2012. – 127 [1] с.

6. Побірченко Н. *Профорієнтація в школі: нові освітні позиції і програми* Н. Побірченко // *Директор школи (специал.)*. – 2007. – № 38 (470). – С. 3 – 31.

7. Сидоров В. *Діяльність соціального працівника: рольовий аспект* / В. Сидоров // *Соціальна політика і соціальна робота*. – 1999. – № 3, 4. – С. 70.

8. Смеречак Л. *Короткий словник-довідник з корекційної педагогіки: [вид. друге, доповнене]* / Леся Смеречак, Тетяна Логвиненко. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – 148 с.

9. Соломин І. *Профорієнтація. Росія. ХХ век [Електронний ресурс]* І. Соломин. – Режим доступу: <http://psy.1september.ru>. – Загл. с екрана.

10. *Что такое социальная работа*. – К., 1996. – 30 с.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2012